

ского народа, совпадающий по своим основным «параметрам» с идеалом христианским. Главная заслуга праведников заключается в том, что они сберегают духовность, которая оказалась в России XX столетия «анахронизмом», но, которая, несомненно, будет востребована» [8, с. 89].

Список литературы

1. Абрамов, Ф. Собрание сочинений: в 6 т. Т.3: повести, приложения / Ф.Абрамов. – Л.: Худож. лит., 1991. – 576 с.
2. Горбачев, А.Ю. Современная русская литература: писатели-почвенники 60 – 90-х гг. XX века: учеб. пособие /А.Ю. Горбачев. – Мн.: БГУ, 2003. – 90 с.
3. Лихоносов, В.И. Избранные произведения / Виктор Лихоносов. – 1984. – 446 с.
4. «Матренин двор» А.И. Солженицына: художественный мир, поэтика, культурный контекст. – Благовещенск: Изд-во БГПУ, 1999. – 213 с.
5. Полный православный богословский энциклопедический словарь. Т.2. – 1992. – Стб. 1131-2454.
6. Солженицын, А. Один день Ивана Денисовича / А. Солженицын. – М.: Эксмо, 2010. – 624 с.
7. Солженицын, А. Слово при вручении премии Солженицына Валентину Распутину 4 мая 2000 года / А.Солженицын // Новый мир. – 2000. – №5.
8. Урманов, А.В. Творчество Александра Солженицына / А.В.Урманов. – М.: Флинта: Наука, 2003 – 384 с.
9. Повесть в рассказах «Варвара» / В.Н. Крупин // www.litlikbez.com: Электронная библиотека художественной литературы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.litlikbez.com/russkaja-proza-krupin-vladimir-varvara.html>. - Дата доступа: 20.01.2013.

СЕМАНТИЧНАЯ СТРУКТУРА КАНЦЭПТУ “НАРОД”

*А.А. Калеснікава
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава*

Адным з антрапацэнтрычна арыентаваных напрамкаў сучаснага мовазнаўства з’яўляецца кагнітыўная лінгвістыка, якая даследуе асаблівасці ўспрымання, апрацоўкі, захоўвання і перадачы інфармацыі, спосабы ментальнай рэпрэзентацыі ведаў з дапамогай мовы. Асноўным аб’ектам вывучэння названай навукі выступаюць канцэпты – найбольш важныя паняцці пэўнай культуры, звязаныя з імі эмоцыі, ацэнкі і асацыяцыі.

Канцэпт “народ” займае важнае месца ў моўнай карціне свету беларусаў, мае вялікае значэнне ў сістэме каштоўнасных арыенціраў чалавека, звязаны з праблемамі нацыянальнай ідэнтычнасці і самасвядомасці, з імкненнем этнічных супольнасцей захаваць сваю самабытнасць.

Мэтай нашага даследавання з’яўляецца аналіз асаблівасцей развіцця і функцыянавання канцэпту “народ” у моўнай карціне свету беларусаў.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання паслужылі слоўнікі розных тыпаў (этымалагічныя, гістарычныя, тлумачальныя). Аналіз лексікаграфічных крыніц дазволіў вылучыць асноўныя, ядзерныя кагнітыўныя прыметы, якія фарміруюць канцэпт як ментальную адзінку.

Вынікі і іх абмеркаванне. Нягледзячы на вялікую колькасць даследаванняў, прысвечаных вывучэнню канцэптасфер і іх элементаў, многае ў тэорыі канцэптаў яшчэ застаецца недастаткова акрэсленым і з’яўляецца прадметам шматлікіх дыскусій. У прыватнасці, па-рознаму вырашаецца праблема прадстаўлення структуры канцэпту, звязаная, у сваю чаргу, з цэлым комплексам тэарэтычных і практычных праблем сучаснай кагнітыўнай лінгвістыкі.

Шырока вядомай з’яўляецца метадыка Ю.С. Сцяпанавы, заснаваная на ўяўленні пра “слаістую” арганізацыю канцэпту. Першы слой складае яго найбольш актуальны кампанент, або асноўная прымета ў змесце канцэпту. У гэтай асноўнай, актуальнай прымеце канцэпт і існуе для ўсіх карыстальнікаў мовы канкрэтнай культуры для ўзаемаразумення і зносін. Другі слой складаюць яго дадатковыя прыметы, неактуальныя кампаненты, гэта “пасіўны”, або гістарычны слой канцэпту. Дадзены змест канцэпту з’яўляецца актуальным толькі для некаторых сацыяльных груп. Трэці слой складае тое, што звычайна не ўсведамляецца ў паўсядзённым жыцці, яго ўнутраная форма, этымалогія. Для носьбітаў мовы гэты слой існуе апасродкавана, як аснова астатніх значэнняў [1, 45].

Унутраная форма, або этымалагічная прымета, або этымалогія адкрываецца толькі даследчыкам і даследчыкамі. Паводле “Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы”, лексема *народ* (прасл. **narodъ*) – аддзяслоўны назоўнік (**na – roditi*) з першапачаткова шырокім спектрам значэнняў: ‘нарадженне, паходжанне, парода’, ‘народжаныя, нашчадкі, род’, пазней ‘людзі; пэўная супольнасць людзей’ і пад. [2, 243-244]. Слова *народ* магло ўжывацца і ў дачыненні да іншых жывых істот са значэннем ‘натоўп, зборышча, статак’. У рускіх народных дыялектах да нядаўняга часу быў вядомы такі выраз пра агульны вясковы статак: “*народ пошел*” [3, 29].

Даследчык У.В. Колесаў, абапіраючыся на аналіз старажытных тэкстаў, выказвае думку, што спрадвечным значэннем слова *народъ* было ‘натоўп, бясконцае мноства, зборышча’, прычым гэта мноства заўсёды арганізаванае па якой-небудзь прымеце, і перш за ўсё – як воінскія аб’яднанні. Слова *плъкъ* таксама азначала ‘мноства, натоўп, зборышча’: народ у цэлым, усе людзі роду, якія пры патрэбе складуць воінскую кагарту. У перакладах апокрыфаў *народъ* – заўсёды ‘зборышча’, ‘гурт’, ‘натоўп’. Пры гэтым абавязковым з’яўляецца ўказанне на шматлікасць і аднастайнасць народнай масы [3, 136-137].

Агульны сэнс слова *народъ* складваўся ва ўказанні на нейкую аднастайную множнасць, ужо не абавязкова агульнага паходжання, але заўсёды аб’яднаную якой-небудзь сілай, прыметамі, якія ўласцівыя толькі ёй. Да такога ўяўлення ўзыходзяць і сучасныя выразы накшталт *народны дух, сіла народа, адзінства народа*.

Першапачаткова ў змесце канцэпту “народ” не назіралася актуальнай для сучаснай моўнай свядомасці кагнітыўнай прыметы “адзінства тэрыторыі”, а ўсе значэнні адпаведнай лексемы звязваліся з прыметамі “агульнасць паходжання”, а таксама “агульнасць пэўных рыс, характарыстык” (у тым ліку, і духоўнае адзінства).

Адна з кагнітыўных прымет канцэпту “народ” – “адзінства мовы” – склалася пад непасрэдным уздзеяннем хрысціянства, бо народ утваралі людзі пэўнага веравызнання, якія размаўляюць на адной мове. Язычнікі – народы, што не ведаюць веры. Агульнасць мовы з’яўляецца своеасаблівым сімвалам агульнасці веры. Мова, такім чынам, становіцца адной з асноўных характарыстык, уласцівых паняццю “народ” [3, 135]. Аднак і ў гэтым выпадку народ – пакуль яшчэ простае

абазначэнне мноства людзей. У народа яшчэ няма сваёй дзяржавы, якая б аб'ядноўвала ў агульнае цэлае ўсе роды і плямёны, мовы і краіны.

“Гістарычны слоўнік беларускай мовы” падае наступныя значэнні лексемы *народъ*, уласцівыя старабеларускай мове: 1) Род, племя; патомкі; 2) Радаслоўе, радаслоўная; пакаленне ў радаслоўнай; 3) Пол; 4) Людзі; 5) Група асоб, аб'яднаных тымі ці іншымі адметнымі ўласцівасцямі, супольнасцю маёмасных і саслоўных інтарэсаў, палітычных і рэлігійных поглядаў; 6) Людзі, якія належаць да адной этнічнай ці расавай супольнасці; народнасць, нацыя, народ; 7) Насельніцтва (краіны, горада) [4, 260-263]. Значэнне ‘нацыя’ ўзнікла на базе ‘мноства, тлум’, ‘насельніцтва краіны’ ва ўсходніх славян толькі ў XVIII-XIX стст.

У XX ст. у структуры канцэпту “народ” з’яўляецца новая прымета “працаздольнасць”. Таму на сучасным этапе развіцця беларускай мовы спектр значэнняў лексемы *народ* прадстаўлены наступным чынам: 1) Насельніцтва якой-небудзь краіны, дзяржавы; 2) Нацыя, нацыянальнасць, народнасць; 3) Асноўная, працоўная маса насельніцтва. // У гістарычным матэрыялізме – сацыяльная супольнасць, якая ўключае ў сябе тыя слаі і класы, якія здольны ўдзельнічаць у вырашэнні задач прагрэсіўнага развіцця грамадства; 4) Людзі. // *Разм.* Пра групу людзей, якія маюць нейкія агульныя, аднолькавыя рысы [5, 300-301].

Заклучэнне. Канцэпт з’яўляецца ментальнай адзінкай, якая на працягу свайго існавання пастаянна развіваецца. Структуру канцэпту складаюць слаі, якія адрозніваюцца і па часе ўтварэння, і па паходжанні, і па семантыцы. Таму эвалюцыя канцэпту ўяўляецца ў выглядзе пэўнай паслядоўнасці, або рада, звёнамі якіх з’яўляюцца стадыі канцэпту, або, інакш кажучы, дадзены канцэпт у розныя эпохі.

Семантычныя змены ў мове служаць адлюстраваннем змен, якія адбываюцца ў рэчаіснасці. На працягу развіцця беларускай мовы і грамадства лексема *народ* змяняла сваё значэнне, а ў структуры канцэпту набывалі актуалізацыю розныя кагнітыўныя прыметы. Так, першапачаткова была важнай прымета “роднасці, аб’яднання па паходжанні”, пазней становяцца актуальнымі прыметы “агульнасць характарыстык”, “моўнае адзінства”, “тэрытарыяльнае адзінства” і толькі ў XX ст. у структуры канцэпту ўзнікае прымета “працаздольнасць”.

Спіс літаратуры

1. Степанов, Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
2. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 7. М – Н / Уклад. І.І. Лучыц-Федарэц, Г.А. Цыхун ; рэд. В.У. Мартынаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 315 с.
3. Колесов, В.В. Мир человека в слове Древней Руси / В.В. Колесов. – Ленинград : Издательство ЛГУ, 1986. – 312 с.
4. Гістарычны слоўнік беларускай мовы. вып. 19. Надивней – небэзпэчность / Склад. Т.І. Блізнюк [і інш.] ; пад рэд. А.М. Булькі. – Мінск : Беларуская навука, 2000. – 396 с.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5-ці т. / пад агульн. рэд. К. К. Атраховіча (К. Крапівы) ; рэдкал. : А. Я. Баханькоў, П. М. Гапановіч, М. П. Лобан, М. Р. Суднік ; АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск : БелСЭ, 1977-1984. – Т. 3 : Л – П / рэд. тома П.М. Гапановіч. – 1979. – 672 с.